

Com ha quedat l'horari escolar després de la sisena hora?

Repercussions de la introducció de les competències en la pràctica educativa

Joan Teixidó Saballs
GROC

La sisena hora incideix plenament en l'horari escolar. Les combinacions i les solucions que podien adoptar-se eren múltiples. A l'article es fa una radiografia de la situació actual alhora que es convida a iniciar una reflexió entorn de les possibilitats i les condicions necessàries per dur a terme canvis que afectin els aspectes estructurals bàsics del sistema.

Fa poc més d'un any que, des d'aquestes mateixes pàgines, alertàvem de les dificultats i els reptes que haurien d'afrontar els equips directius i els claustres de les escoles públiques davant la implantació de la sisena hora a primària. Enumeràvem els principals aspectes a tenir en compte (pèrdua del marc horari homogeni, incorporació massiva de mestres, reducció del temps de descans al migdia, garantir la coordinació, l'aparició de franges horàries lliures...) i advertíem de la necessitat d'arribar a establir acords de centre que regissin l'elaboració de l'horari escolar. I, a més, tot això s'havia de fer de pressa.

Va passar l'estiu, l'escola va reobrir les portes i la sisena hora es va implantar amb tota normalitat. Va ser una realitat per a 198.213 alumnes (el 80% de tota Catalunya) i 1072 centres (67% del total). Un 24,8% dels centres en els quals no s'havia d'aplicar la mesura fins el curs següent pel fet de trobar-se en poblacions de menys de 10.000 habitants, en van demanar l'aplicació anticipada. S'hi van destinar 2827 mestres. En poques paraules, si només ens fixem en les xifres, la posada en marxa va ser un èxit.

És cert que van produir-se alguns desajustaments o efectes inesperats: la desaparició de les activitats complementàries al migdia, la manca de mestres... És cert que durant els primer trimestre del curs es visqué una situació de tibantor a les escoles. És cert que hi hagué precipitació, que el fet de posar una hora més de classe no garanteix la millora, que a gairebé tots els països del nostre entorn l'horari d'estada a l'escolar és inferior, que els infants han tenir temps fora de l'escola, que la dignificació de l'escola pública no s'aconseguirà únicament amb l'equiparació horària... Totes aquestes afirmacions són raonables i, per tant, conviden a la polèmica. Això ha fet que

durant tot el curs 2006-07 se n'hagi parlat molt (potser massa!): ha donat lloc a postures contraposades als claustres, ha aparegut reiteradament als mitjans de comunicació... Ara bé, enmig de tot aquest guirigall, resulta sorprenent que no s'hagi posat més atenció a l'horari escolar. En el procés de difusió social i de preparació de la posada en marxa havia estat un dels aspectes que havia aixecat més polseguera: que si l'horari de sortida a la tarda amb la cançó enfadosa de la conciliació de la vida familiar i laboral, que si el desfasament entre infantil i primària, que si era millor posar la sisena hora a una franja o a una altra... Després de tant enrenou, sembla convenient conèixer com ha quedat tot plegat? què ha passat amb aquests interrogants? quines opcions han pres el centres?

Amb la intenció d'esbrinar aquestes i altres qüestions, durant el primer trimestre de 2007, comptant amb el suport de la Fundació Propedagògic i del Departament de Pedagogia de la UdG, es va realitzar la recerca "La sisena hora a primària" en la qual s'efectua un balanç dels resultats de la posada en marxa, es detecten les principals dificultats que ha ocasionat i s'aporten respostes i propostes de millora. L'estudi es basa en una enquesta adreçada als equips directius que fou resposta per 420 escoles d'arreu de Catalunya i en la realització de grups de debat a cadascuna de les demarcacions territorials del Departament d'Educació. La versió íntegra de l'estudi es troba a <http://www.joanteixido.org>

Dels diversos aspectes relacionats amb la sisena hora que s'hi tracten ens centrarem en allò que fa referència a l'horari escolar: quin és majoritari?, com es va fixar? quins criteris es van tenir en compte?, com s'ha resolt el desfasament entre EI i EP?, i en quina franja horària s'ha ubicat la sisena hora?

1.- Quin l'horari es fa?

Si bé durant el procés de difusió social la qüestió de l'allargament de la jornada escolar en horari de tarda, per tal de contribuir a la conciliació entre els horaris familiars i laborals, va generar molt enrenou (i, en alguns casos, discussions al si dels Consells Escolars), en termes generals, **l'horari ha quedat tal com estava, afegint-hi una hora més al migdia**. El percentatge de centres que situen el descans entre les 13 h. i les 15 h. és superior al 90%. Hi ha oscil·lacions lleugerament superiors pel que fa a l'hora de començar al matí (un nombre considerable de centres ho fa a les 8,30 h) i, també, en l'hora d'acabar a la tarda.

Entrada Matí		Sortida Matí		Entrada Tarda		Sortida Tarda	
8,30 h	10,7%	13 h	90%	15 h	92,1%	16,30 h	7,9%
9 h	84,5%	13,30 h	4,1%	15,30 h	4,8%	17 h	86,2%
Altres	4,8%	Altres	5,9%	Altres	3,1%	Altres	5,9%

Hores d'entrada i de sortida de l'alumnat d'educació primària

Les respostes que aporten altres possibilitats horàries reflecteixen variacions d'un quart d'hora: hi ha 13 centres que comencen a les 8,45 h., 6 que surten a les 13,15 h. Al migdia, 4 comencen les activitats de la tarda a les 15,15 h., 9 acaben a les 16,45 h. i 3 ho fan a les 17,15h.

La fórmula més habitual de **distribució horària entre el matí i la tarda** consisteix a fer 4 hores al matí i 2 a la tarda (80,9%); la segona opció consisteix a fer 4 ½ h. al matí i 1 ½ a la tarda (13,5%). Només 6 escoles (1,5%) opten per fer 3 ½ h + 2 ½. De la resta, la majoria opta per fer 3 ¾ h. o bé 4 ¼ h. al matí.

El temps de **descans dels alumnes al migdia** a gairebé la totalitat dels centres (93,7%) és de dues hores; a 18 centres (4,3%) és de dues hores i mitja.

2.- Com s'ha establert?

Els procediments que s'han seguit per a l'establiment de l'horari han estat diversos. En termes generals, es du a terme en dues fases: en primer lloc, el col·lectiu docent decideix l'horari que considera més convenient i, en segon lloc, es posa a consideració de les famílies.

Els mecanismes d'informació i consulta a les famílies varien notablement d'un centre a l'altre en funció del grau de consolidació de la participació, dels hàbits i de la relació existent entre l'equip directiu i els representants de les mares i pares. En alguns llocs es van fer consultes (amb paperetes, cens de votants i urna) per recollir les preferències de les famílies

“Vam acordar fer conjuntament un sondeig a totes les famílies (vàrem redactar la circular explicant en dos folis els arguments que els podien convèncer) en el que s'havien de manifestar a favor o en contra. Vam tenir un 70% de participació i van sortir 150 sí i 113 no. Fins avui encara no hi ha hagut cap protesta pel nou horari”.

en d'altres casos s'organitzaren sessions informatives amb les AMPA, amb els representants del Consell Escolar i/o es trameteren circulars informatives a les famílies i, en d'altres, es van limitar a presentar una proposta al Consell Escolar.

En la major part dels casos, no hi ha hagut contraposició d'interessos entre els docents i les famílies. Els Consells Escolars, en general, han estat plàcids... Les famílies han acceptat majoritàriament els horaris proposats; bé perquè hi ha coincidència de parers, bé perquè es fan seus els plantejaments del centre o bé perquè s'adonen que entre el col·lectiu de pares i mares hi ha posicionaments divergents,

“Alguns pares, minoritaris, pensaven que era massa d'hora començar a les 8,30h. Altres estaven satisfets perquè s'estalviaven els diners del servei d'acollida”.

Tot i això, també van donar-se algunes situacions de tensió. En alguns casos, per manca d'informació; en d'altres, perquè es planteja com un conflicte d'interessos

“En unes escoles es va crear la discussió/conflicte perquè els mestres portaven una proposta i els pares en portaven un altre de força diferent i costava que algú cedís”.

En el procés de delimitació del nou horari ha estat fonamental la intervenció de l'equip directiu, en l'anàlisi de la qual és possible identificar-hi diferents patrons d'actuació que, en darrera instància, reflecteixen diverses concepcions i maneres de dur a la pràctica el model participatiu. Acudint als exemples extrems, en alguns centres és l'equip directiu qui decideix l'horari que considera més convenient. Un cop decidit, tira endavant el procés per tal que sigui aprovat pel Consell Escolar i, per tant, procura obtenir el suport del professorat i dels pares

“Primer l'equip directiu posa sobre la taula les *prioritats i criteris*. Es posa d'acord l'equip directiu. Es constaten els beneficis per a les famílies i els mestres i, també, els inconvenients. Es busquen els arguments pedagògics per demostrar a les famílies la bondat de la proposta i els laborals per convèncer els mestres”.

en d'altres casos, en canvi, l'equip directiu opta per plantejaments més oberts, donant opció als mestres i als pares de fer propostes.

“El procediment va ser el següent: l'Equip directiu va proposar al claustre 4 horaris diferents i un seguit de criteris que cada mestre havia de prioritzar. Recollits els resultats de l'enquesta, es va debatre al claustre, es van establir els criteris prioritaris i es van triar dos horaris. Posteriorment es va fer una reunió de pares i es van explicar els criteris i els horaris que millor recollien aquest requisits. Es van recollir els suggeriments i es va explicar que el Consell Escolar triaria l'horari definitiu. Una vegada fet el Consell es va informar a tots els pares l'horari definitiu exposant les raons per les quals s'havia triat.

Va ser un procés lent i molt consensuat entre el claustre i també amb els pares”.

3.- Quins criteris s'han tingut en compte?

Ultra l'horari que finalment s'adoptés, allò que veritablement interessa comprendre és el per què, és a dir, els criteris que s'han tingut en compte en la decisió final. Han estat múltiples; el dilema rau a combinar-los o a establir prioritats. El criteri que ha prevalgut, d'una manera explícita o tàcita, ha estat el d'introduir els mínims canvis, d'afavorir la continuïtat

--“Nosaltres abans fèiem de 9 a 12.30h i de 15.30h a 17h de la tarda. Ara fem de 9 a 13h i de 15.30h a 17.30h. Seguim començant a les 15.30h. No hem volgut fer molts canvis. Això no vol dir que més endavant canviem el marc horari, però encara no”.

Altres criteris que també s'han considerat tenen en compte:

a) aspectes logístics; fonamentalment, transport escolar, menjador i coordinació amb les activitats complementàries que realitzen els alumnes a la fi de la jornada escolar

“En algun centre hi va haver dificultats per establir l'horari a nivell de municipi ja que per les activitats extraescolar proposades per l'Ajuntament comencen a les 17 h. i, per tant, era millor sortir a les 16,30h”.

b) els ritmes d'atenció i rendiment dels alumnes

“Els alumnes d'infantil estan massa hores a l'escola: hi ha acollida una hora més al matí (de 8h a 9h) i una hora més a la tarda (de 17h a 18h) i casi sempre amb activats programades”.

c) la satisfacció dels docents

“Hi ha hagut criteris purament laborals, procurant una tarda lliure i un matí per als docents, deixant triar quan era possible:

d) la contribució a la millora del clima de centre

“En quatre escoles els patis es fan en franges diferents. Se sent més soroll a les aules que estan treballant, el pati no es pot utilitzar per EF i els professors d’EI i E.Primària no coincideixen a l’hora del cafè.. En una altra escola s’ha fet que els patis coincideixin durant un quart d’hora i la valoració és positiva”..

e) aspectes organitzatius

“Es va tenir en compte:

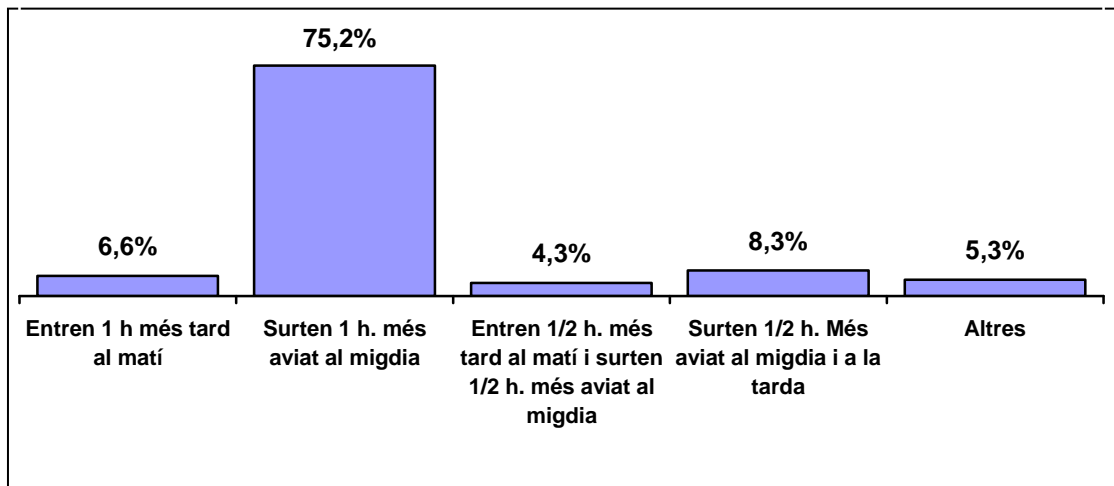
- La possibilitat de mantenir les reunions diàries de tota la plantilla per tal de poder seguir funcionant tal com havien proposat al pla estratègic
- Continuar amb l’horari de 1,30 h a la tarda
- La diferència d’horari entre Infantil i Primària en una sola franja
- Deixar al migdia una franja de 2,30 h (alumnes) i 1,30 (mestres)”.

Resulta fonamental que els centres educatius s’hagin plantejat explícitament els criteris que han de regir la concreció del marc horari. Es tracta d’una decisió que afecta tothom: mestres, alumnes, famílies i societat davant la qual és previsible que hi hagi interessos i visions divergents que caldrà analitzar i valorar per tal d’argumentar les raons que porten a prendre la decisió final. La clau no es troba en els arguments (atès que, al capdavall, tots són plenament legítims) sinó en la transparència i la maduresa institucional per adoptar-los i explicitar-los.

4.- Com s’ha resolt el desfasament entre Infantil i Primària?

Una de les primeres qüestions que van haver de resoldre els centres en la posada en marxa de la sisena hora fou el desfasament horari entre infantil i primària. S’havia de decidir en quin moment del dia no hi hauria coincidència. Les opcions principals eren: a) posar-lo al matí (de 8,30 a 9,30 h. o de 9 h. a 10 h.); b) ubicar-lo al migdia, c) .començar ½ h. més tard al matí i acabar ½ h. abans a migdia i d) acabar ½ h. abans al matí i a la tarda.

Els resultats obtinguts indiquen que a tres de cada quatre centres (75,2%) els alumnes d’infantil surten una hora abans que els de primària al migdia.

Desfasament horari entre els alumnes d'Infantil i Primària

Els desfasament horari entre l'Educació Infantil i l'Educació Primària ha estat un dels principals maldecaps en la posada en marxa de la sisena hora. Són múltiples les qüestions que hi convergeixen:

a) Altera l'homogeneïtat del funcionament de l'escola

“La queixa més freqüent ha estat el desajustament entre INF-PRI i la complexitat de trobar hores de coordinació, claustre...”.

b) Estableix una ruptura en la cultura d'igualitarisme imperant entre els mestres

“A la nostra escola les professores d'EI ho veuen com un fet diferencial dins de l'escola comparant amb EP”.

c) Introdueix diferències en les condicions laborals dels mestres pel que fa a la possibilitat de disposar d'una o més franges horàries lliures

“Hi ha hagut escoles que per trobar-hi solucions han donat també una franja lliure als mestres d'EI. S'ha dit que ells mateixos s'ho organitzessin i que presentessin i comentessin l'horari amb el Cap d'estudis”.

d) Dificulta la compactació de l'horari de les mestres d'infantil quan les hores de coordinació de tot el professorat se situen de 13 a 14 h.

“El desfasament d'horari entre Educació Infantil i Primària fa que els mestres d'Educació Infantil estiguin durant aquella franja horària a disposició del centre per fer substitucions”.

e) Té repercussions en la cohesió de l'horari del professorat que fa classe a ambdues etapes. Es tracta d'una nova variable a tenir en compte en l'elaboració de l'horari

“La diferència horària entre infantil i primària ha creat també problemes a l'hora d'elaborar els horaris. (...) Els mestres especialistes de música i d'educació física entren a parvulari a donar classes; això ha provocat que l'horari de pati d'Infantil i Primària hagi de coincidir, amb la qual cosa es poden crear conflictes als patis entre alumnes grans i petits i es necessita més vigilància”.

f) La compensació econòmica per a l'atenció als germans ha comportat problemes de gestió

“Pel que fa a la gestió del desfasament horari INF-PRI, el maldecap més gros per a l'equip directiu ha estat el tema dels monitors. Els pagaments, les contractacions s'han acabat adequant i adaptant a la realitat de cada centre, al marge o malgrat el que digués la normativa: contractacions des de l'AMPA, des de l'empresa de menjador, des de l'esplai del barri...”. (57)

g) Ha estat difícil d'explicar, tant als usuaris (que havien de venir a buscar el fill/a l'escola a una hora diferent de la que ho feien altres pares) com als professionals

“Hi ha hagut dificultats perquè els professors i els pares entenguessin aquest desfasament, (donar compte de) les possibles propostes i un cop arribat a uns acords, donar-los a conèixer i que tothom els entengués. No ha estat fàcil per ningú”.

Tot plegat fa que el desfasament horari, en termes generals, no sigui una qüestió resolta.

5.- On s'ha ubicat la sisena hora?

La ubicació de les “sisenes hores” en la graella horària depèn del que s'hi fa i del nombre de mestres que calen per dur-la a terme. Quan es fa amb el grup-classe, a l'aula ordinària, no planteja cap requisit especial. Contràriament, si es planteja com una hora de treball en grups reduïts, implica algunes restriccions que cal tenir presents

La majoria dels centres han optat per programar una “sisena hora” cada dia de la setmana; en alguns casos, no obstant, s'ha optat per concentrar-les

“Dues escoles en fan alguna vegada més d'una al dia en algun nivell ja que han ajuntat dues franges per fer alguna activitat en concret

--Vam mirar de posar-ne una cada dia. Però hem tingut problemes per tal que l'horari reflectís correctament el treball d'aquesta hora. Hi ha hagut algun curs que malgrat tots dos grups treballen el mateix i fan les mateixes activitats, dins l'horari en un grup hi consta una activitat com activitat de 6a hora i en l'altre grup paral·lel dins l'horari habitual de les cinc hores lectives. No ho hem sabut fer millor!”.

Alguns centres no l'han diferenciada a l'horari

“No s'ha marcat dins l'horari una hora concreta diària de sisena hora (a nivell oficial sí!). La sisena hora ha quedat integrada dins l'horari habitual dels alumnes i dels mestres. Ningú diu: “Ara toca sisena hora”, sinó “Ara toca taller de teatre o racó de mates, o biblioteca...”.

Entre els criteris que s'han tingut en compte en la ubicació de la sisena hora en la graella horària n'hi ha per a tots els gustos. En alguns casos, se situa a primera hora del matí (per compensar el desfasament horari); en d'altres, després del pati, a la franja on és més fàcil fer coincidir un major nombre de professorat; en d'altres, a la darrera hora, tant del matí com de la tarda, entenent que els alumnes estan més cansats i disminueix l'atenció.

“El cicle superior fa ½ hora de jocs de taula, escacs, dames,... quan entren al matí,. Quan s'acaba l'estona de joc recullen i comencen el ritme normal de classes ”

“Es fa cada dia a la darrera franja horària del matí. Les activitats que es realitzen són més disteses pels alumne. Encara que això ha fet que en algun cas el tutor no ha pogut fer alguna sessió”.

“Hem ficat la 6a h a últimes hores de la tarda perquè és quan els alumnes estan més cansats”.

En termes generals, quants més criteris s'estableixen, majors dificultats per complir-los

“La decisió d'establir criteris per a la sisena hora ha comportat dificultats:

--No la pot fer sempre el tutor.

--No es pot col·locar sempre a la mateixa franja horària”.

i major complexitat en l'elaboració de l'horari, la qual cosa ha portat (quan la sisena hora es fa amb el grup sencer) a donar autonomia als tutors per ubicar-la on considerin més adequat.

“Vam dir que cada nivell es posés la sisena hora dins les hores que li quedaven lliures i algun grup en va posar dues al mateix dia”.

La dificultat de justificar l'existència d'una sisena hora diferenciada en l'horari, la manca de criteris clars per a la ubicació i la dificultat de diferenciar-la d'altres hores en les que es duu a terme treball en grups reduïts fan pensar que, d'una manera progressiva, es deixarà de parlar de sisena hora. La jornada escolar tindrà sis hores i no s'establiran diferències entre elles.

6.- A tall de síntesi

Els resultats exposats posen de manifest que la polèmica social sobre els canvis en l'horari escolar encetada arran de la posada en marxa de la sisena ha estat tan sols una cortina de fum. En termes generals, la major part dels alumnes continuen fent el mateix horari, afegint-hi una hora més al migdia (que a bona part dels centres ja es duia a terme amb activitats complementàries). Els principals canvis afecten els mestres: hores de coordinació, el temps de descans al migdia, les franges horàries lliures... i els directius: la sisena hora afegeix complexitat a l'organització del centre. Aquesta, però, és una altra qüestió.

joan.teixido@udg.edu